

Република България
ИКОНОМИЧЕСКИ
И СОЦИАЛЕН СЪВЕТ

РЕЗОЛЮЦИЯ

на тема:

**“ВЪЗМОЖНИ НАСОКИ НА РАЗВИТИЕ НА СИСТЕМАТА
ЗА ПРОФЕСИОНАЛНО ОБРАЗОВАНИЕ И ОБУЧЕНИЕ
В БЪЛГАРИЯ”**

(разработена по собствена инициатива)

София, 2017 г.

Председателският съвет на ИСС взе решение за разработване резолюция на тема: “Възможни насоки на развитие на системата за професионално образование и обучение в България”.

Председателят на ИСС – проф. Лалко Дулевски, внесе за обсъждане от Пленарната сесия приетия от Председателския съвет проект на резолюция.

На свое заседание от 9 юни 2017 г. Пленарната сесия прие резолюцията.

1. Проблемите за професионалното образование и обучение (ПОО) в България са в центъра на вниманието на Икономическия и социален съвет (ИСС) от началото на неговото създаване. Още в един от първите си актове ИСС констатира редица предизвикателства пред развитието на ПОО в страната, като:

- загуба на конкурентни предимства в професионалното образование и обучение на работната сила, и то особено в сферата на новите индустрии и технологии;
- липса на ефективна връзка между обучаващите институции и работодателите и невъзможност за формиране на съвременни професионални умения в реална работна среда;
- подчертано несъответствие между придобиваните в образователната система професионални компетенции и изискванията на бизнеса;
- нарастващ недостиг на специалисти със средно професионално образование за основни сектори, като машиностроене, химическа, металургична, дървопреработваща и хранително-вкусова промишленост, транспорт, електротехника, туризъм и др.;
- липса на система за регулярно и адекватно идентифициране и прогнозиране на потребностите на икономиката от професионално обучение и образование;
- липса на единна и взаимнообвързана нормативна база, гарантираща необходимото съответствие между придобиваните професионални знания и компетентности и изискванията на работодателите;
- остаряла материална база и учебници.

2. Също така ИСС с необходимата загриженост алармира многократно в свои актове¹ за формираните през последните години проблеми пред ПОО, отнасящи се до:

¹ Становища на ИСС: „Проблемите на професионалното образование и обучение”, „Образователната система в България – проблеми и необходими реформи“, „Актуални проблеми и политики на пазара на труда“, по „Проект на Закон за изменение и допълнение на Закона за професионалното образование и обучение“; резолюция „Интегрирана политика за младите хора“.

- намаляващия брой на записващите се в професионални училища деца на фона на нарастващия контингент от младежи без или със ниско образование и квалификация;
 - качеството и обхвата на ПОО;
 - реалните възможности за валидиране на компетентности, придобити чрез неформално и информално учене;
 - въвеждането на модулни програми за ПОО и необходимостта от приложението на кредитна система, които вече намериха своето отражение в българското законодателство;
 - обучението чрез работа (дуално обучение) като възможност за придобиване на квалификация в реална среда;
 - недостатъчно разработени механизми за добро сътрудничество с организациите на работодателите и синдикатите с цел повишаване качеството на ПОО.
3. Същевременно ИСС декларира, че забавянето на реформите в системата за ПОО поставя под риск постигането на качествено професионално образование и обучение, а тяхното стимулиране и спешно предприемане ще доведат до радикален обрат в заетостта на работната сила с ниско и средно ниво на професионална квалификация и в намаляването на дела на младежите извън заетост, образование и обучение.
 4. Още през 2005 г.² ИСС предложи Народното събрание да приеме Национална концепция за човешкия капитал на нацията, която да постави на преден план водещото място на образованието за бъдещия просперитет на страната, като на базата на такава концепция се разработи дългогодишна национална стратегия за развитие на образованието в България, в която много ясно да се дефинират приоритетните насоки за развитие на всички образователни равнища.
 5. Според ИСС националната стратегия в областта на ПОО трябва да се прилага на базата на средносрочни национални планове за действие, изготвени от Министерството на образованието и науката

² Становище на ИСС „Проблемите на професионалното образование и обучение”.

(МОН) в сътрудничество с всички отговорни министерства и с представителите на социалните партньори.

5.1. Същевременно в националните планове трябва да се заложат краткосрочните задачи и да се разпишат конкретни отговорности на държавните институции и социалните партньори.

5.2. ИСС счита, че мониторингът върху изпълнението на националните планове трябва да става на базата на годишни доклади за постигнатия напредък, като за целта е необходимо да се приеме и система от индикатори за измерване на този напредък.

6. В свои актове ИСС препоръча ускорено разработване на Национална стратегическа рамка и мерки за повишаване на качеството и ефективността на системата за ПОО. В тази връзка приветства приетата „Стратегия за развитие на ПОО в Република България за периода 2015 - 2020 г.“, в която са намерили отражение редица основни препоръки на ИСС, и то най-вече по отношение на:

- Мерките за подобряване на съответствието на системата за ПОО спрямо изискванията на трудовия пазар, в т.ч. чрез механизми, мотивиращи придобиване на знания, умения и компетентности, адаптация на учебни планове и стимулиране на предлагането на различни форми на обучение на работното място.
- Мерките за подобряване на качеството и атрактивността на ПОО, включително чрез приложение на национален подход за оценка и самооценка на базата на единни критерии за качеството на постигнатите учебни резултати, в съответствие с Европейската референтна рамка за оценка на качеството на ПОО и прилагане на инструментите за прозрачност и признаване, дефинирани в Европейската кредитна система за ПОО (ECVET).

7. Независимо от това ИСС изразява единно мнение относно необходимостта от реструктуриране и по-нататъшно развитие на системата на ПОО на базата на актуализирането на Стратегията за развитие на ПОО и все по-широкото приложение на регионалния подход в развитието на инфраструктурата на тази система.

7.1. В тази връзка ИСС препоръчва при последващо оптимизиране на мрежата от професионални учебни заведения много по-

широко да бъде използван регионалният подход, като се засилят ролята и значението на органите на местното самоуправление.

- 7.2. ИСС отчита решаващото значение на развитието на съвременна материално-техническа база в професионалните училища и затова настоява за осигуряването на необходимите стимули за съвместни регионални инициативи между обучаващите организации, бизнеса и местната власт.
- 7.3. Също така ИСС подчертава необходимостта от развитие на нормативната уредба чрез приемането на първо място на изцяло нов Закон за професионалното образование и обучение, преглед, осъвременяване и актуализиране на подзаконовите нормативни актове в тази сфера, прецизиране на нормативната уредба за въвеждане на дуалното обучение, включително чрез необходими промени в Кодекса на труда, Кодекса за социално осигуряване, Закон за здравното осигуряване, Закон за корпоративното подоходно облагане и др. Не на последно място правителството следва да намери подходящ и балансиран подход за създаване на секторни и регионални квалификационни фондове и стимулиране създаването на клъстери за професионално обучение.
8. ИСС е убеден, че следващите стъпки в развитието и усъвършенстването на законодателството в областта на ПОО трябва да доведат до подобряване и конкретизиране на изискванията за придобиване на степен на професионална квалификация на базата на анализ на характера и особеностите на трудовия процес за всяка конкретна професия. Очакванията са това да доведе до реструктуриране на професионални направления, актуализиране на държавния прием и осъвременяване на учебните планове и програми.
9. Също така според ИСС е належащо извършването на детайлен анализ на съществуващата система за професионално обучение и прецизиране на съществуващия режим за лицензиране на центрове за професионално обучение (ЦПО), за да се допускат до пазара само доставчици на качествени образователни услуги.
10. ИСС подкрепя създаването на система за външно оценяване на резултатите на професионалните учебни заведения с цел повишаване качеството на обучението и обективността на оценките.

- 10.1. Според ИСС финансовата децентрализация на ПОО ще намали зависимостта на професионалните учебни заведения от бюджетните субсидии и ще увеличи дела във финансирането за сметка на стипендии и договорите за обучение, сключени с работодателите.
 - 10.2. ИСС настоява за по-ускорено навлизане на информационните и комуникационните технологии в учебния процес и за подобряване на материално-техническата база в държавните професионални училища, като се осигури много по-широка възможност за обучение на възрастни.
 - 10.3. Необходима е и по-голяма подкрепа на професионалните обучаващи институции в усилията им за възстановяване на добрите традиции в практическото обучение на учениците. В тази връзка са необходими стимули за работодателите, които предоставят производствени помещения и оборудване за практическо обучение, както и стимули, ако приемат учащи се на производствен стаж и сключват договори за обучение, стажуване и чиракуване.
11. За ИСС друга важна насока за развитие на ПОО в България са подкрепата и подобряването на работата на съществуващата мрежа от центрове за информация и професионално ориентиране (ЦИПО), които да предоставят актуална информация за изискванията на пазара на труда и за свързаните с това възможности за професионално образование и обучение.
 - 11.1. От особено значение са развитието на капацитет и предоставянето на стимули на ЦИПО за своевременно насочване на ученици и възрастни лица към най-подходящата професия след адекватен анализ на техния психологически профил и на потенциалните им възможности.
 12. Разработването и приемането на адекватна методика за признаване на придобитата квалификация чрез неформално обучение, както и за периодична оценка на наличната квалификация на заетите са следващите важни стъпки в развитието на системата на ПОО в страната. За съжаление системата на валидиране все още не е разгърната в целия си капацитет и е необходимо нейното популяризиране сред общността.

13. Също така според ИСС развитието на ПОО трябва да обхваща разработването и внедряването на надеждна система за текущо идентифициране, анализ и прогнозиране на търсената работна сила със специфични знания и умения, като се постави акцент върху създаването и внедряването на система за определяне и прогнозиране на потребностите от квалификации на регионално ниво. На тази база трябва да се постигнат:

- Актуализиране на Списъка на професиите за професионално образование и обучение (СППОО) в съответствие с Националната класификация на професиите и длъжностите.
- Регламентиране на критериите за съставяне и въвеждане на Списък на защитени професии като част от СППОО.
- Регулиране на държавния план-прием с цел нарастване на приема в професионалните училища, и то особено по дефицитни и непопулярни специалности, които се търсят от бизнеса.
- Адаптиране на опита и практиките на водещи европейски страни в партньорското договаряне на секторни квалификационни рамки.
- Актуализиране на Националната квалификационна рамка, и то особено в частта за изискванията към четвърто и пето квалификационно ниво.
- Промени в образователната система, които да осигурят по-голямо съответствие с потребностите на трудовия пазар и по-лесен и бърз преход от образование към заетост.
- Нарастване на приетите във висшите учебни заведения студенти по специалности, които се търсят от бизнеса.

14. Многократно в свои актове ИСС констатира известно нежелание на част от учениците да продължат обучението си в професионалните училища, и то особено по професии, които стават все по-дефицитни на пазара на труда в България. Затова ИСС счита, че са необходими допълнителни усилия и действия, като:

- Извършване на периодични национални и регионални проучвания на мотивите както за предпочитанията, така и за

нежеланията на младите хора да се насочат към професионалното образование и обучение.

- Провеждане на периодични разяснителни кампании сред учениците за ползите и предимствата от придобиването на професионална квалификация, и то особено по специалности и професии, които и в средносрочен план остават търсени и най-вероятно дефицитни за бизнеса. Ключова роля в тези кампании трябва да имат както представителите на училищните и местните власти, така и тези на социалните партньори и други професионални и неправителствени организации на местно ниво.
- Популяризиране и приложение на добрите европейски практики за ранно ориентиране на учениците към търсени в техния регион професии, в т.ч. и чрез по-широкото използване на системата на социално партньорство на местно ниво. Необходимо е да се изведат механизми за повишаване престижа на непопулярни професии, включително чрез работа с родителите, които често предопределят избора на децата си.
- Стимулиране и по-широко развитие на извънкласните форми на обучение чрез организирането на състезания, конкурси, викторини, кръжоци и др. по различни специалности и професии, които учениците могат да придобият в съответното учебно заведение.
- Разработване и приложение на ефективни мерки за нарастване на интереса на учениците към търсените от бизнеса професии.
- Разширяване на обхвата на защитените професии и въвеждането на допълнителни стимули за обучение по тях, в т.ч. и чрез осигуряване на стипендии на учениците.
- Въвеждане на допълнителни стимули за обучение по защитени професии след тяхното идентифициране, в т.ч. и чрез осигуряване на стипендии на учениците.
- Въвеждане на система за насърчаване на талантите и развитие на креативността на децата. Оценка на възможностите и капацитета на учениците и насочването им към извънкласни форми по интереси и нагласи, които да развият у тях интерес към природонаучни, математически и технически дисциплини, както

и допълнителни практически умения и интердисциплинарен подход при решаване на различни казуси, разработване на конкретни проекти и предприемачески умения.

15. Повишаването на качеството е друга водеща насока в развитието на ПОО, във връзка с което ИСС предлага:

- Разработване и приложение на система за периодично актуализиране на учебните планове и програми в зависимост от променящите се потребности на трудовия пазар и резултатите от обучението, намиращи най-вече израз в трудовата реализация на завършилите ученици.
- Регламентиране и въвеждане на система за външно оценяване на качеството на ПОО, резултатите от което да се използват за подобряване на учебния процес и за подготовка на учениците.
- По-активно включване на работодателите при оценката на придобитите знания, умения и компетенции по специалности и професии, за които се подготвят учениците в системата на ПОО.
- Осигуряване на условия и стимули за активно участие на изявени научни работници и академични преподаватели, учители, както и специалисти от практиката в писането на учебници и учебни пособия и в обучението по съответни специалности и професии.

16. Според ИСС решаващ фактор за успешното развитие на системата на ПОО са преподавателите и тяхната мотивация и подготовка. Във връзка с това ИСС препоръчва:

- Предприемане на кардинални мерки за преустановяване девалвацията на професионалния и социалния статус на българския учител.
- Своевременно внедряване на адекватна система от материални и нематериални стимули, която да мотивира учителите към постоянен стремеж за усъвършенстване и израстване в кариерата. Във връзка с това ИСС приветства първите стъпки на българското правителство относно нарастването на работната заплата на учителите и ще подкрепи всички следващи действия относно повишаването на авторитета, статуса и самочувствието на българския учител.

- Приложение и по-широко популяризиране на добри практики на партньорство между бизнеса, висшите училища и професионалните гимназии, които осигуряват текущо осъвременяване на знанията и подготовката на учителите, и то особено в технологични и технически области, които са характерни за съвременната индустрия.
- Разработване и приложение на национални и регионални програми с необходимите финансови, материални, битови и други стимули за привличане на млади специалисти към учителската професия, и то особено в райони с подчертан дефицит на учители по определени специалности.
- Въвеждане на реална и качествена система за повишаване квалификацията на преподавателите, като се даде възможност за включване и на работодателите в този процес.
- Разработване и въвеждане на програма за обучение на наставници.

17. ИСС отдава много важно значение на обучението чрез работа (дуално обучение) и счита за особено важно да бъдат ясно регламентирани правата и задълженията на всички участници в процеса:

- обучаеми;
- отпаднали от системата на общото образование;
- учащи и завършили средно и по-високо образование;
- работодатели (юридически и физически лица, занаятчии, регистрирани земеделски стопани и др.), браншови организации на социалните партньори, професионални гимназии и ЦПО и др.

18. Същевременно ИСС предлага ясно да се разграничат начинът и видът на обучение чрез работа за различните целеви групи, включително чрез одобряване на легални дефиниции, като моделът за обучение чрез работа да обхваща четири основни групи учащи и обучаеми:

- лица от 16 до 24 - 29 г., напуснали системата на училищното образование;

- ученици от професионалните гимназии или средните училища;
 - възрастни, незавършили средно образование, за придобиване на първа следваща професионална квалификация;
 - заети лица, практикуващи професия, за която не са преминали обучение или не са валидирали знанията и уменията си;
 - обучение чрез работа за лица след завършване на средно образование.
19. ИСС препоръчва разработващата се нормативна рамка да насърчава и стимулира работодателите, в т.ч. големи предприятия, МСП, занаятчийски, стартиращи бизнес, браншови и занаятчийски сдружения, професионални гимназии и ЦПО, за:
- ускорено изграждане и развитие на капацитет за ефективно участие в системата на обучение чрез работа;
 - включване при подготовката, обсъждането и одобряването на професионални стандарти, учебни планове и изисквания към производствените процеси;
 - оборудване на работни места, отговарящи на изискванията за качество на обучението и учебните резултати, безопасност и здраве при работа;
 - подготовка и квалификация на наставниците и обучителите.
20. ИСС настоява нормативната база да предвижда ясен механизъм за мониторинг и контрол на обучението чрез работа от страна на съответните компетентни държавни органи (МОН, НАПОО, ИА ГИТ, МЗ и др.), вкл. на условията на работа и обучение, спазването на учебните програми, постигнатите учебни резултати, ефективността на разходите и др.
- 20.1. ИСС призовава за създаване на система за периодична оценка на реализацията на завършилите професионално образование ученици, в т.ч. чрез продължаване на обучението им в по-висока степен на образование.
21. ИСС счита за целесъобразно в рамките на тази нормативна база да се регламентират стимулите и насърченията за работодателите, които участват и инвестират в системата на дуалното обучение.

- 21.1. Необходимо е също така да се регламентира създаването на единна информационна база и регистрация на предприятията и съответните работни места, където е въведено дуалното обучение.
 - 21.2. Нормативно трябва да бъде решен и въпросът за сертифицирането и стимулите на наставниците в дуалното обучение, които имат ключова роля за неговия успех.
 - 21.3. ИСС констатира, че е необходимо разширяване на обхвата на учебните заведения, включени в дуалното обучение, в т.ч. в областта на селското стопанство, изкуството и културата.
22. ИСС счита, че разходите на фирмите за професионално образование, в т.ч. и тези за стипендии, трябва да бъдат признати като разход за данъчни цели по Закона за корпоративното подоходно облагане.
- 22.1. Според ИСС са необходими съответни стимули за професионалните гимназии, които чрез учебните практики на учениците произвеждат и предлагат конкретни продукти и/или услуги за пазара.
 - 22.2. Също така ИСС обръща специално внимание на възникващите проблеми при здравното осигуряване на тези ученици.
23. ИСС е убеден, че осигуреното финансиране по линия на двете оперативни програми “Развитие на човешките ресурси“ и „Наука и образование за интелигентен растеж“ създава условия за почувствително нарастване на привлекателността и качеството на системата на ПОО и подобряването на нейната инфраструктура, както и за развитието на по-нататъшното партньорство между образователните и обучаващите институции и бизнеса. Също така ИСС предлага:
- Ускоряване на въвеждането на заложените системи за планиране на обучението в зависимост от потребностите на пазара на труда на национално и на регионално ниво;
 - По-широко приложение на гъвкави форми за учене в професионалното образование и обучение;

- Целенасочено стимулиране на ПОО в професионалните направления, подготвящи специалисти за приоритетните области на икономиката;
- Широко приложение на модулната система и трансфера на кредити в системата на ПОО.

(п)

проф. д-р Лалко Дулевски

ПРЕДСЕДАТЕЛ НА ИКОНОМИЧЕСКИ И СОЦИАЛЕН СЪВЕТ